

Література

1. Капічіна О. О. Формування естетичної свідомості молоді в умовах сучасної системи освіти. // Развитие образовательных процессов и становление гражданина в контексте европейской интеграции: Международная научно-практическая конференция: Сборник статей. – Луганск: Ягтарь, 2004. – С.144-153.
2. Дряпіка В. І. Орієнтації студентської молоді на цінності музичної культури (соціально-педагогічний аспект). – Київ-Кіровоград: Державне Центрально-Українське видавництво, 1997. – 215 с.
3. Мозгот В. Г. К проблеме социокультурной детерминации музыкально-художественного вкуса.
4. Молчанова А. С. “На вкус, на цвет...”: Теоретический очерк об эстетическом вкусе. – М.: Искусство, 1965. – 200 с.
5. Петрушин В. И. Музыкальная психология: Теория и практика: Учебное пособие. – М.: Гуманит. издат. центр “Владос”, 1999. – 176 с.
6. Вашенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – 120 с.
7. Sterns M. The Story of Jazz. – N. Y., 1978. – 200 p.
8. Щедрин Р. К.. То, что делает музыку музыкой // Советская музыка. – 1987. – № 2.
9. Остроменский В. Восприятие музыки как педагогическая проблема. – К.: Музична Україна, 1975. – 197с.
10. Дем'янчук О. Н. Формування музично-естетичних інтересів учнів загальноосвітньої школи: Дис... д-ра пед. наук. – К., 1995. – 341 с.
11. Кадцин Л. М. Музыкальное искусство и творчество слушателя: Учеб. пособие для вузов. – М.: Высш. шк., 1990. – 303 с.
12. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька.: Навч. пос. – К.: 2002. – 270 с.
13. Коваль Л. Г. Взаимодействие учителя и учащихся в процессе формирования эстетического отношения средствами музыкального искусства: Дисс... д-ра пед. наук / КГПИ им. Л. М. Горького. – К., 1991. – 430 с.
14. Ростовський. О. Я. Педагогічні основи керування процесом музичного сприймання школярів: Дис.... д-ра пед. наук // Інститут педагогіки АПН України. – К., 1993. – 444 с.

КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПРАЦІ

Богатирьова Г. А.,

Криворізький державний педагогічний університет

Анотація. Стаття розкриває шляхи реалізації культурологічного підходу до формування особистості майбутнього вчителя праці. Автор акцентує необхідність використання системи художньо-творчих вправ, яка сприятиме активізації цього процесу.

Анотація. Богатирева Г. А. В статье раскрываются пути реализации культурологического подхода к формированию личности будущего учителя труда. Автор акцентирует необходимость использования системы, художественно-творческих заданий, которая будет способствовать активизации этого процесса.

Annotation. Bogatyreowa G. A. The article deals with the ways of realization of cultural method in order to form the future teachers personality. The author of this article accents on the necessity of using of the system of artistic and creative exercises, which promotes the actualization of this process.

Постановка проблеми. Важливість вирішення проблеми формування особистості майбутнього вчителя підкреслюється майже у всіх сучасних законодавчих документах про освіту. Так, у Державній національній програмі “Освіта”: Україна XXI століття” досить чітко сформульовані завдання: підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня; формування цілісної та всебічно розвиненої особистості” [3, с.14].

Не менш важливим документом, в якому відображаються шляхи подальшого удосконалення освіти в Україні є “Концепція розвитку загальної середньої освіти” В ній також наголошується необхідність розв’язання проблеми підготовки вчителя, яки має бути “людиною культури і вселюдських цінностей” [6, 11]. Домінантою в підготовці його має стати система цінностей, що повинна знайти відображення в особистій культурі вчителя. Робота виконана згідно плану НДР Криворізького педагогічного університету.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Необхідно зауважити, що освіта, розповсюджуючи культурні надбання, разом з тим, розвиває уявлення про певний культурний образ людини. Саме такий образ дозволяє усвідомити соціально значущі ознаки культурної людини на різних етапах суспільного розвитку. Будь-який педагог (незалежно від об’єктивно притаманних йому освітянських функцій) має виступати як елемент культури. Одна з його найважливіших функцій – бути “живим носієм” певних видів діяльності та культурологічного досвіду.

Педагогічна наука значну увагу сьогодні приділяє питанням культурологічного підходу до проблем формування особистості майбутнього вчителя. Йдеться про роботи: А. М. Бойко, В. Г. Бутенко, М. В. Гончаренко, Н. П. Знамеровської, І. А. Зязюна, М. П. Лещенко, С. Г. Мельничука, В. С. Пікельної, Г. П. Шевченко, О. П. Щолокової та ін. Особливу увагу ми приділили науковим працям: О. О. Зорової, Т. В. Кравченко, Г. М. Мамус, В. Т. Савка, Б. В. Струганець та ін., в яких розкриваються особливості підготовки майбутніх учителів праці.

Формулювання цілей статті. Дослідники стверджують: зміст освіти у вищій педагогічній школі при підготовці спеціалістів, зокрема вчителів праці, безумовно має бути пов'язаний з вивченням спеціальних культурологічних курсів. На нашу думку, важливою складовою їх професійного становлення (враховуючи специфіку майбутньої діяльності) є курси мистецтвознавчого характеру, що ї є метою дослідження.

Результати дослідження. Проаналізувавши навчальні посібники з трудового навчання та художньої праці для загальноосвітньої школи, орієнтовні тематичні плани та програми з обслуговуючої праці та трудового навчання для середніх навчальних закладів рекомендовані МО України (лист 1/11- 752 від 24.04.97) ми дійшли певних висновків. Зазначені завдання щодо створення умов для формування творчого ставлення до праці розглядаються лише у площині оволодіння вміннями техніко-технологічного характеру; в переліку практичних робіт лише в розділі міжпредметні зв'язки вказане образотворче мистецтво. Навіть у варіативній частині програми варіанти змісту не передбачають використання засобів мистецтва, а навчально-виховні завдання на уроках розв'язуються головним чином у процесі практичного навчання. На нашу думку, це говорить про нерозробленість концептуальних засад культурологічної підготовки студентів взагалі, а також про недостатню увагу до змісту підготовки майбутніх учителів праці, зокрема.

Ми вважали за потрібне порівняти варіативну частину навчальних планів підготовки “вчителя трудового навчання” на ПФ та “вчителя художньої праці”, “художньої праці та дизайну реклами” на ХГФ КДПУ. Проаналізувавши плани підготовки спеціалістів з вищеназваних спеціальностей на обох факультетах, ми з'ясували, що існують значні відмінності, як у обсязі годин, так і в переліку дисциплін. Так, на індустріально-педагогічному факультеті курси присвячені вивченню одягу (йдеться про дисципліни “Технологія швейних виробів”, “Основи конструювання та моделювання одягу”, “Обладнання швейних виробів”) складають 280 годин. На художньо-графічному – 575 годин (йдеться про дисципліни “Художнє конструювання”, “Основи конструювання одягу”, “Технологія обробки деталей одягу”, “Історія костюму”, “Комп'ютерні технології в моделюванні костюму”, “Народні ремесла в декорі одягу”). Ми проаналізували також відмінності між

вивченням на факультетах декоративно-прикладного мистецтва (на ППФ курс “Елементи декоративно-прикладного мистецтва” складає 42 години – “обслуговуюча праця” та 66 год. – “технічна праця”); на ХГФ курс “Декоративне мистецтво з практикумом” складає 524 години. Зокрема, до дисциплін варіативної частини навчального підготовки вчителів художньої праці на ХГФ віднесено курс “Петриківський розпис”, що є важливим у процесі культурологічної підготовки студентів. Підсумовуючи висловлене вище, ми стверджуємо: при підготовці фахівців за кваліфікацією “вчитель образотворчого мистецтва, етики, естетики, художньої праці” створені більш сприятливі умови для успішного вирішення питань культурологічного підходу. Зауважимо: актуально звучить таке порівняння з точки зору працевлаштування на сучасному ринку праці.

Значна кількість дослідників (О. В. Бабченко, А. М. Бойко, В. Г. Бутенко, Л. М. Ващенко, Р. О. Позінкевич, О. П. Рудницька, С. О. Сисоєва та ін.) довели: найбільш успішно реалізується творчий потенціал особистості в художньо-естетичній діяльності. На думку вчених, ця діяльність відбувається у два етапи: перший – вивчення дисциплін художньо-естетичного спрямування; другий – залучення студентів в конкретну художньо-естетичну діяльність. Саме реалізація другого етапу дає змогу особистості майбутнього вчителя (зокрема вчителя праці) самовираження, розкриття та реалізації свого власного інтелектуального потенціалу.

Беручи за основу трактування дослідниками художньо-естетичної діяльності як об’єктно-суб’єктного процесу художнього пізнання, ми поставили за мету активізувати цей процес за допомогою: створення художньо-естетичного середовища (“естетичного поля”); накопичення художньо-естетичного спілкування через формування системи художніх потреб; накопичення чуттєвого контакту з мистецтвом. Саме ці складові художньо-естетичної діяльності в повній мірі сприяють реалізації її компонентів.

Таким чином, зміст художньо-естетичної діяльності складає: – суб’єктно-об’єктні відношення в системі “людина – об’єкт зображення” (ці відношення мають словесно-звукове, графічне, пластичне зображення); – перехід від тілесної (пластичної) дії до предметної

(складається сприятлива комбінація елементів досвіду перед виникненням ідеї); предметна дія спрямована на створення нових продуктів повинна поєднувати чуттєву й раціональну сторону досвіду.

Кожен структурний компонент художньо-естетичної діяльності реалізується через систему художньо-творчих завдань. Ми розглядали художньо-творчі завдання як способи пізнавальних дій, в результаті яких майбутній вчитель праці включається в художньо-естетичну діяльність. На нашу думку, художньо-творчі завдання мають бути варіативними, оскільки такі сприяють максимальному розкриттю можливостей індивідуального художньо-естетичного зростання студента, стимулюють його внутрішні сили до творчого саморозвитку і самовдосконалення. Зауважимо, що організація художньо-творчих завдань реалізовувалася з допомогою спеціальних вправ.

Наприклад, використаний нами метод “наслідування” передбачав відтворення майбутніми учителями праці як зовнішніх рис поведінки, так і окремих дій. Йдеться про вміння не тільки сприймати цілісність того чи іншого твору мистецтва, а й про відтворення традиційних елементів руху, кольору, мотиву тощо. Так, студентам були запропоновані завдання на відтворення палітри рухів: – відтворення типових для представників різних ремесел та видів художньої народної творчості рухів (йдеться про професійну пантоміму); – відтворення стану людини за допомогою експресивних рухів (образну пантоміму).

У даному випадку для нас важливим було максимальне наближення змісту художньо-естетичної діяльності до специфіки майбутньої професії; надання пріоритету тим засобам художньо-естетичного впливу, які найбільшою мірою сприяють розвитку творчих здібностей, уяви, фантазії; формування в свідомості студентів художньо-культурного простору. Важливим вважається запровадження таких видів художньо-естетичної діяльності, які б поєднували в собі елементи мистецтва і виробничої праці (йдеться про поєднання емоційного та раціонального, духовного й матеріального). Художньо-естетична діяльність, що є професійно спрямованою, активізує особистість студента, вона будується на основі головного дидактичного принципу художньо-естетичної освіти – принципу переходу від репродуктивного змісту до творчого характеру художньої діяльності.

Так, наприклад, процес художньо-естетичного спілкування передбачав формування художньо-естетичної компетенції майбутніх фахівців, до поняття якої ми включили дві складові. Перша – це вміння визначати, розуміти, усвідомлювати пізнавальну цінність мистецтва; друга – розуміння мови мистецтва. Мається на увазі не механічне засвоєння знань, а оволодіння механізмами передачі художньо-образної інформації, розвиток вміння “зчитувати” образ у творах професійного та народного мистецтва. Відомо, що ця інформація найчастіше виражена в знаках, кольорах, символіці, орнаменті. Саме тому вміння прочитати орнамент було визнано однією з головних ознак художньо-естетичної компетенції. Розвиток такого вміння передбачав знання головних композиційних прийомів творення художнього образу, через засвоєння основних виразних одиниць – модулів (ритм, симетрія, асиметрія, динаміка, статика). Адже, як зауважує дослідник Г. А. Праздніков, “саме в процесі трудової діяльності були засвоєні людиною такі ознаки предметів і явищ, як ритм, пропорція, симетрія тощо” [7, 91].

Студентам були запропоновані такі художньо-творчі завдання:

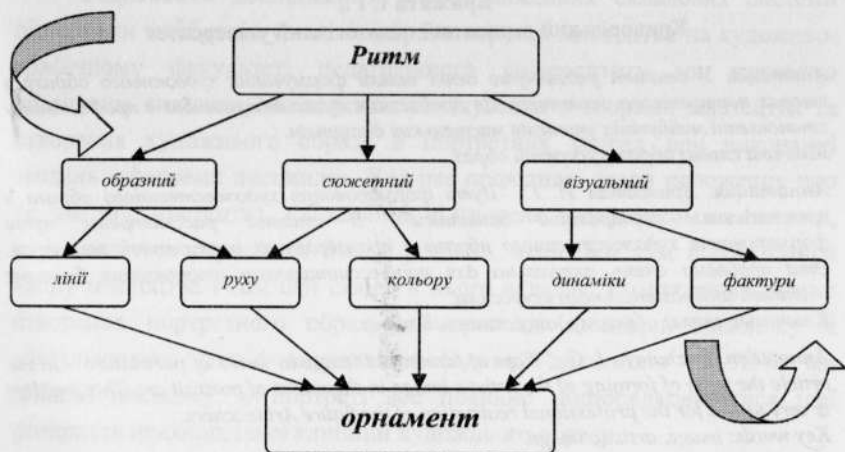
- передати за допомогою певного стереотипу рухів, внаслідок чого з’являлися форми, візерунки;
- зробити модель виробу житкового призначення використовуючи форму елементів живої природи;
- показати вміння гармонізувати матеріали і техніки, пропорційність візерунків у двомірній площині;
- показати експресивні можливості людського тіла тощо.

У означених творчих завданнях ритм виступав як спільна художньо-естетична категорія та основний змістовний вузол. Важливо те, що в орнаменті, який інтегрує в собі різнопланові динамічні структурні одиниці (лінія – ритм; ритм кольорових плям тощо), таким інтегруючим механізмом буде виступати ритм.

Важливим ми вважали створення умов для виконання художньо-творчих завдань, до яких віднесли: атмосферу взаємоповаги, що активізує неформальне спілкування викладача і студента; активізацію здатності самовираження зорового сприйняття; використання мовленнєво-рухової експресії. Саме через зазначені вище художні модулі (йдеться, насамперед, про ритм), через їх активізацію

реалізується культурологічний підхід до формування особистості майбутнього вчителя праці.

Висновки. Таким чином, основи національної системи виховання, яка ґрунтується на цінностях культури рідного народу минулих епох та культурних реаліях сучасності, здатні в повній мірі реалізувати такі риси особистості, зокрема майбутніх учителів праці, як інтелектуальність, освіченість та інтелігентність.

Подальший розвиток дослідження: вирішення проблем формування творчої особистості майбутнього вчителя праці потребує розробки методологічних засад його культурологічної підготовки, а також активного впровадження системи засобів народного мистецтва.

Література

1. Бойко А. М. Оновлена парадигма виховання: шляхи реалізації. – К.: ІЗМН, 1996. – 232 с.
2. Ващенко Г. П. Виховна роль мистецтва // Праці з педагогіки та психології. – К.: "Школяр" – "Фада" ЛТД, 2000. – Т. 4. – С. 196-242.
3. Державна національна програма "Освіта": "Україна XXI століття" // Освіта. – 1993. – № 44-46.
4. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. – 302 с.
5. Концепція професійно-художньої освіти // Професійно-технічна освіта. – 2000. – № 2. – С. 43-47.
6. Концепція розвитку загальної середньої освіти // Освіта України. – 2000. – № 3.
7. Професійно-художня освіта України Зб. наук. праць / За ред. І. А. Зязюна, В. О. Радкевич. – Київ-Черкаси: "Черкаський ЦНТЕГ", 2002. – 208 с.